

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของการวิจัย

ในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมา มีการเผยแพร่ข้อมูลเกี่ยวกับโรคเบาหวานในแง่ต่าง ๆ ทั้งสถานการณ์โรคเบาหวาน วิวัฒนาการด้านการดูแลรักษา ตลอดจนการวิเคราะห์ถึงผลกระทบและภาระโรคที่เพิ่มขึ้น ทำให้เกิดความตื่นตัวแก่ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานโรคเบาหวาน โดยเฉพาะหลังจากการส่งสัญญาณขององค์การอนามัยโลก (World Health Organization , WHO) และสมาพันธ์เบาหวานนานาชาติ (International Diabetes Federation , IDF) ที่ประมาณการว่าในปี พ.ศ. 2568 จะมีผู้ป่วยโรคเบาหวานเพิ่มมากขึ้นถึง 380 ล้านคน ซึ่งทวีปเอเชียเป็นทวีปที่พบผู้ป่วยเบาหวาน และต้องรับภาระหนักเพื่อดูแลรักษาผู้ป่วยเบาหวานมากที่สุดในโลก (วรรณิ นิธิยานันท์ สาธิต วรรณแสง และชัยชาญ ดีโรจนวงศ์, 2550: ก; World Health Organization, 2005: 8) สมาคมโรคเบาหวานแห่งประเทศไทยสหรัฐอเมริกา รายงานว่า ในปี พ.ศ.2545 ประเทศสหรัฐอเมริกามีค่าใช้จ่ายในการดูแลผู้ป่วยเบาหวานประมาณ 29,000 ล้านดอลลาร์ หรือประมาณ 3.7 ล้านล้านบาท เกิดการสูญเสียทางเศรษฐกิจจากการขาดงาน ทูพพลภาพ และเสียชีวิตเป็นมูลค่าประมาณ 40,000 ล้านดอลลาร์ หรือประมาณ 1.6 ล้านล้านบาท สำหรับประเทศไทย นับตั้งแต่มีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ปี พ.ศ.2503 ที่มุ่งเน้นให้เกิดการขยายตัวทางเศรษฐกิจ สภาพสังคมมีความเร่งรีบมากขึ้น ก่อให้เกิดกลไกการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตทั้งพฤติกรรมบริโภคอาหาร การออกกำลังกายและอื่น ๆ ในด้านสาธารณสุขสูงนั้นแม้ว่าประชาชนจะมีอายุยืนยาวขึ้น การเจ็บป่วยด้วยโรคติดเชื้อมีแนวโน้มลดลง แต่อุบัติการณ์ของโรคไม่ติดเชื้อมีแนวโน้มสูงขึ้นเรื่อย ๆ อย่างน่าตกใจ (กระทรวงสาธารณสุข. กรมการแพทย์, 2531: 1) จากการรวบรวมข้อมูลของกระทรวงสาธารณสุขพบว่า อุบัติการณ์การเกิดโรคเบาหวานมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยพบผู้ป่วยในปีพ.ศ. 2528 , พ.ศ. 2537, พ.ศ. 2540, พ.ศ. 2544 และ พ.ศ. 2546 คิดเป็นร้อยละ 33.3, 91.0, 148.7, 277.71 และ 380.7 ต่อแสนประชากร ตามลำดับ (กระทรวงสาธารณสุข. สำนักนโยบายและยุทธศาสตร์, 2548: 201) และในปี พ.ศ. 2551 มีผู้ป่วยด้วยโรคเบาหวาน จำนวน 388,551ราย คิดเป็นอัตราป่วยเท่ากับ 675.74 ต่อประชากรแสนคนและอัตราการตายจากโรคเบาหวานมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นทุกปี โดยสาเหตุการตายของผู้ป่วยเบาหวานที่สำคัญ ได้แก่ ภาวะติดเชื้อ โรคหัวใจและหลอดเลือด ความรุนแรงของ

โรคเบาหวานจะทำให้เกิดภาวะแทรกซ้อนทางหัวใจและหลอดเลือด ตา ไต ระบบประสาท ซึ่งทำให้เกิดความพิการหรือเสียชีวิตได้

จากผลกระทบและสถานการณ์ความรุนแรงของโรคเบาหวานดังกล่าว ทำให้หลายภาคส่วนที่เกี่ยวข้องได้พยายามดำเนินการป้องกันและรักษาโรคเบาหวาน เป้าหมายคือการไม่พบผู้ป่วยรายใหม่ในกลุ่มเสี่ยงหรือกลุ่มคนปกติ โดยอาศัยมาตรการต่าง ๆ ที่มีอยู่ รวมทั้งการวินิจฉัยโรคในผู้ป่วยที่ยังไม่มีอาการ เพื่อให้การรักษาอย่างถูกต้องตั้งแต่เริ่มแรก และการป้องกันหรือชะลอการเกิดภาวะแทรกซ้อน ภาวะทุพพลภาพในผู้ป่วยเบาหวาน ลดภาวะแทรกซ้อนในผู้ป่วยเบาหวาน (พงศ็อมร บุณนาค, 2542: 3-4) ดังเช่น การดำเนินงานควบคุมและป้องกันโรคไม่ติดต่อของสถานอนามัยตำบลท่าช้าง อำเภอบางก่ำ จังหวัดสงขลา มีการตรวจคัดกรองโรคเบาหวานในกลุ่มเป้าหมายคือ ประชาชนอายุ 35 ปีขึ้นไปที่ไม่ป่วยเป็นโรคเบาหวาน และไม่มีญาติสายตรงป่วยด้วยโรคเบาหวาน โดยการตรวจวัดดัชนีมวลกาย เนื่องจากภาวะอ้วนเป็นปัจจัยเสี่ยงอย่างหนึ่งของโรคเบาหวาน ปรากฏว่า กลุ่มเป้าหมายมีดัชนีมวลกายเกิน 25 กิโลกรัมต่อตารางเมตรขึ้นไปสูงสุด 3 อันดับแรก ในบ้านดินลาน หมู่ที่ 15, บ้านหนองจูด หมู่ที่ 13 และบ้านหัวควน หมู่ที่ 4 จำนวน 51 คน, 44 คน และ 40 คนตามลำดับ (สถานอนามัยตำบลท่าช้าง. งานแผนงานสาธารณสุข, 2552: 10) ทั้งนี้ ปัจจุบันการดำเนินงานสาธารณสุขในชุมชนได้ประยุกต์แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการปฏิรูประบบสุขภาพ ระบบชุมชน การพัฒนาชุมชน ตลอดจนความเชื่อมโยงของปัจจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง และมีอิทธิพลต่อการพัฒนาสุขภาพชุมชน การสังเคราะห์รูปแบบการพัฒนาสุขภาพชุมชนที่มีความร่วมมือขององค์กรภาคประชาชน ภาครัฐ องค์กรการศึกษา และองค์กรศาสนา เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติงานในชุมชน (มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา. บัณฑิตวิทยาลัย, 2550: 56-57)

การเสริมสร้างพลังอำนาจ เป็นลำดับขั้นตอนทางสังคม ที่ช่วยส่งเสริมให้บุคคลหรือกลุ่มคน มีความสามารถ มีความรู้ มีความคิด เกิดการตกผลึก เชื่อมโยงไปสู่การตัดสินใจแสวงหาวิธีการปฏิบัติที่เหมาะสม ในการแก้ไขปัญหาอุปสรรคต่างๆ ของชีวิต ตลอดจนการพัฒนาศักยภาพด้วยตนเอง สิ่งเหล่านี้จะส่งผลไปสู่การมีอำนาจในตนเอง ทำให้บุคคลมีพฤติกรรมที่เหมาะสมในการดำรงชีวิต ด้วยเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยในฐานะบุคลากรสาธารณสุขที่เน้นการส่งเสริมสุขภาพเชิงรุก และสนับสนุนให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการสุขภาพ ตระหนักถึงความสำคัญของการขับเคลื่อนสุขภาพภาคประชาชนด้วยประชาชนเอง จึงเกิดแนวความคิดในการนำกระบวนการเสริมสร้างพลังอำนาจของกิบสัน (Gibson, 1995) ผสมผสานกับกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการของเลวิน (Lewin, 1946) เป็นกรอบในการศึกษาวิจัยเรื่อง การเสริมสร้างพลังอำนาจของกลุ่มเสี่ยงโรคเบาหวานต่อพฤติกรรมป้องกันโรคครั้งนี้ เพื่อให้กลุ่มเสี่ยงเกิดการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมใน

ครรถงชีวิตของตน โดยคาดหวังว่าผลจากการปฏิบัติตนที่ถูกตองในปัจจุบันจะส่งผลให้กลุ่มเสี่ยงไม่ป่วยด้วยโรคเบาหวานในอนาคต

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาผลการเสริมสร้างพลังอำนาจของกลุ่มเสี่ยงโรคเบาหวานต่อพฤติกรรมการป้องกันโรคในประเด็นดังต่อไปนี้ คือ

1. เปรียบเทียบความรู้โรคเบาหวานของกลุ่มตัวอย่างก่อนและหลังเข้าร่วมกิจกรรมการเสริมสร้างพลังอำนาจ
2. เปรียบเทียบความเชื่อเกี่ยวกับโรคเบาหวานของกลุ่มตัวอย่างก่อนและหลังเข้าร่วมกิจกรรมการเสริมสร้างพลังอำนาจ
3. เปรียบเทียบดัชนีมวลกายของกลุ่มตัวอย่างก่อนและหลังเข้าร่วมกิจกรรมการเสริมสร้างพลังอำนาจ
4. เพื่อศึกษาผลลัพธ์เชิงกระบวนการของการเสริมสร้างพลังอำนาจ

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยปฏิบัติการ (Action research) ผลการเสริมสร้างพลังอำนาจของกลุ่มเสี่ยงโรคเบาหวานต่อพฤติกรรมการป้องกันโรค ซึ่งได้กำหนดขอบเขตของการศึกษาดังนี้

ขอบเขตด้านพื้นที่

พื้นที่ที่ศึกษาวิจัย คือ บ้านดินลาน หมู่ที่ 15 ตำบลท่าช้าง อำเภอบางคล้า จังหวัดสงขลา

ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1. ประชากรที่ศึกษาวิจัย คือ ประชาชนกลุ่มเสี่ยงต่อโรคเบาหวานที่มีอายุตั้งแต่ 35 ปีขึ้นไป ร่วมกับมีน้ำหนักตัวเกินและอ้วน ซึ่งมีดัชนีมวลกายมากกว่า 25 กิโลกรัมต่อตารางเมตรขึ้นไปในบ้านดินลาน หมู่ที่ 15 ตำบลท่าช้าง อำเภอบางคล้า จังหวัดสงขลา จำนวน 51 คน
2. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ คือ ประชาชนที่ไม่มีความผิดปกติใดๆเกี่ยวกับการได้ยิน การพูด การมองเห็น สามารถเข้าใจภาษาไทย ตลอดจนสมัครใจและเข้าร่วมกิจกรรมวิจัยตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงสิ้นสุดการวิจัยและอาศัยอยู่ในบ้านดินลาน หมู่ที่ 15 ตำบลท่าช้าง อำเภอบางคล้า

จังหวัดสงขลา ในระหว่างวันที่ 29 มกราคม 2553 – 19 มีนาคม 2553 จำนวน 51 คน โดยสุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจงและสุ่มอย่างง่าย (Simple Random Sampling) ด้วยวิธีการจับฉลากแบบไม่คืนที่ให้มีจำนวน 20 คน

ขอบเขตทางด้านเนื้อหา

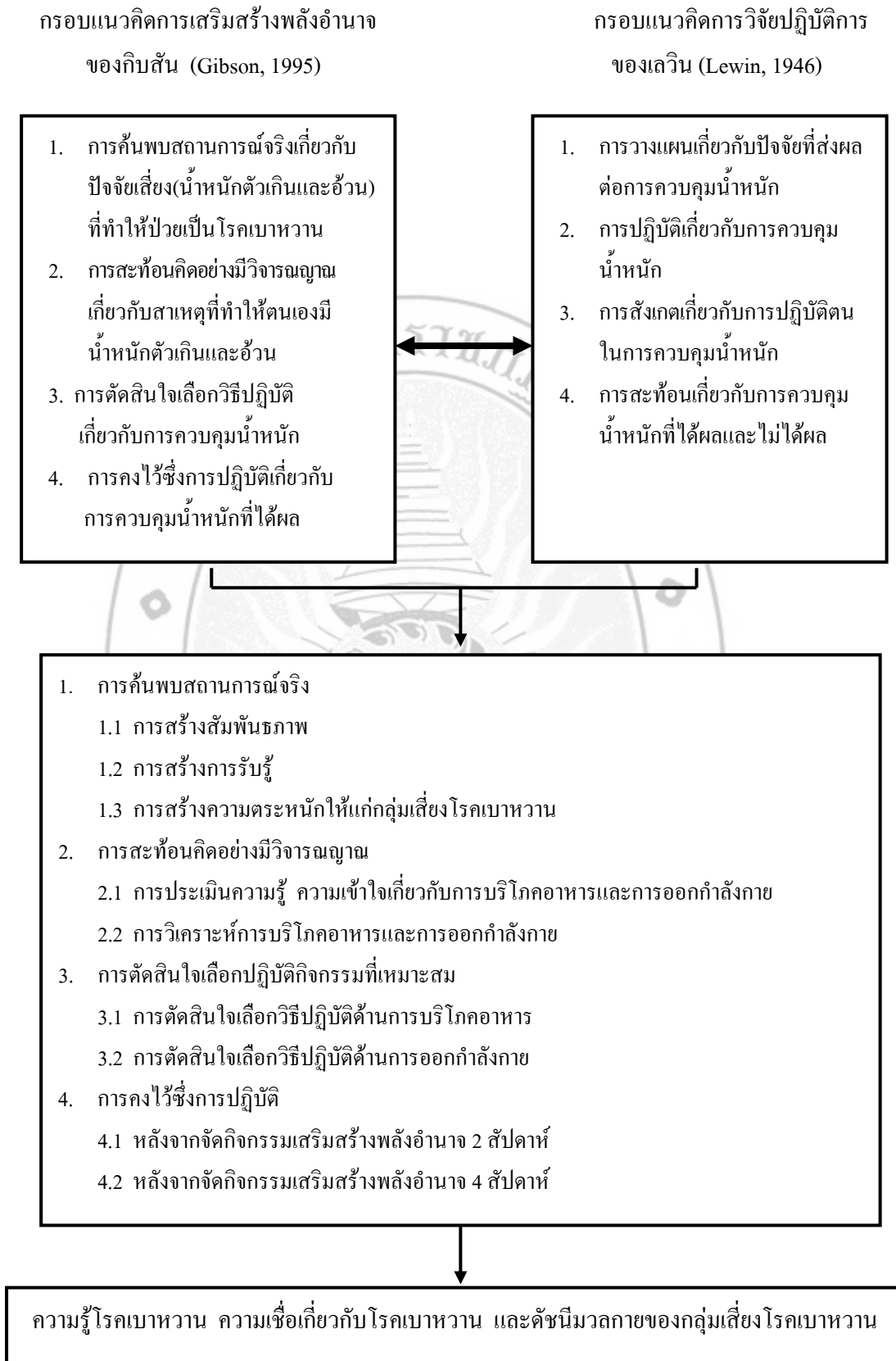
1. ศึกษาข้อมูลพื้นฐานทั่วไปของกลุ่มเสี่ยงโรคเบาหวาน ได้แก่ เพศ อายุ สถานภาพสมรส ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้ต่อเดือน และการได้รับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับโรคเบาหวาน
2. ศึกษาข้อมูลความรู้โรคเบาหวาน ความเชื่อเกี่ยวกับโรคเบาหวาน คำนีวมวลกายของกลุ่มเสี่ยงโรคเบาหวานก่อนและหลังการเข้าร่วมกิจกรรมการเสริมสร้างพลังอำนาจ

ขอบเขตทางด้านตัวแปรที่ศึกษา

1. ตัวแปรอิสระ คือ การเสริมสร้างพลังอำนาจ
2. ตัวแปรตาม คือ ความรู้โรคเบาหวาน ความเชื่อเกี่ยวกับโรคเบาหวาน และคำนีวมวลกายของกลุ่มเสี่ยงโรคเบาหวาน

กรอบแนวคิดการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เพื่อศึกษาผลการเสริมสร้างพลังอำนาจของกลุ่มเสี่ยงโรคเบาหวานต่อพฤติกรรมการป้องกันโรค โดยใช้แนวคิดกระบวนการเสริมสร้างพลังอำนาจของกิบสัน (Gibson, 1995) แต่เนื่องจากกิบสันได้ทดลองใช้ในกลุ่มมารดาที่มีบุตรป่วยด้วยโรคทางระบบประสาทเรื้อรัง จึงจำเป็นต้องนำมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะกับกลุ่มเสี่ยงโรคเบาหวาน ซึ่งประกอบด้วย 4 ขั้นตอน คือ การค้นพบสถานการณ์จริง การสะท้อนคิดอย่างมีวิจารณญาณ การตัดสินใจเลือกวิธีปฏิบัติ และการคงไว้ซึ่งการปฏิบัติ และเพื่อความสมบูรณ์ของการศึกษาจึงได้นำกระบวนการวิจัยปฏิบัติการของเลวิน (Lewin, 1946) มาผสมผสานร่วมกัน อันได้แก่ การวางแผน การปฏิบัติ การสังเกต การสะท้อน เป็นกรอบแนวคิดในการดำเนินการ เพื่อให้กลุ่มเสี่ยงโรคเบาหวานมีความรู้และความเชื่อเกี่ยวกับโรคเบาหวานต่ำกว่าก่อนเข้าร่วมกิจกรรมการเสริมสร้างพลังอำนาจ มีคำนีวมวลกายน้อยกว่าก่อนเข้าร่วมกิจกรรมการเสริมสร้างพลังอำนาจ ดังภาพ 1

ภาพ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

สมมติฐานของการวิจัย

1. ภายหลังการเข้าร่วมกิจกรรมการเสริมสร้างพลังอำนาจ กลุ่มเสี่ยงโรคเบาหวานมีความรู้โรคเบาหวานสูงกว่าก่อนเข้าร่วมกิจกรรม
2. ภายหลังการเข้าร่วมกิจกรรมการเสริมสร้างพลังอำนาจ กลุ่มเสี่ยงโรคเบาหวานมีความเชื่อเกี่ยวกับโรคเบาหวานถูกมากกว่าก่อนเข้าร่วมกิจกรรม
3. ภายหลังการเข้าร่วมกิจกรรมการเสริมสร้างพลังอำนาจ กลุ่มเสี่ยงโรคเบาหวานมีดัชนีมวลกายน้อยกว่าก่อนเข้าร่วมกิจกรรม

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ด้านการบริการทางสาธารณสุข เป็นแนวทางการป้องกันโรคเบาหวานในกลุ่มเสี่ยงและโรคที่เกิดจากพฤติกรรมสุขภาพอื่นๆ เช่น โรคความดันโลหิตสูง ภาวะทพุโภชนาการ เป็นต้น และทำให้ประชาชนตระหนักถึงความสำคัญในการดูแลสุขภาพ อันเป็นแนวทางหนึ่งในการส่งเสริมสุขภาพของประชาชน
2. ด้านการวิจัย ทำให้ได้รูปแบบการวิจัยสำหรับการป้องกันโรคเบาหวานซึ่งสามารถนำไปในพื้นที่อื่น ๆ ที่มีบริบทใกล้เคียงกัน ทั้งยังเป็นข้อมูลในการศึกษาวิจัยครั้งต่อไป

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. การเสริมสร้างพลังอำนาจ หมายถึง กระบวนการทางสังคมที่ช่วยให้บุคคลมีความสามารถในการตัดสินใจแก้ปัญหาได้ด้วยตนเอง ซึ่งกระบวนการการเสริมสร้างพลังอำนาจของกิบสัน (Gibson, 1995) นั้นประกอบด้วย 4 ขั้นตอน คือ (1) การค้นพบสถานการณ์จริง (2) การสะท้อนคิดอย่างมีวิจารณญาณ (3) การตัดสินใจเลือกวิธีปฏิบัติที่เหมาะสม (4) การคงไว้ซึ่งการปฏิบัติที่มีประสิทธิภาพ
2. โรคเบาหวาน หมายถึง ภาวะที่ร่างกายมีระดับน้ำตาลในเลือดสูงกว่า 126 มิลลิกรัมต่อเดซิลิตร โดยการเจาะเลือดจากปลายนิ้วมือในตอนเช้า หลังงดน้ำและอาหารเป็นเวลา 8 ชั่วโมง
3. ความรู้โรคเบาหวาน หมายถึง ข้อเท็จจริงของโรคเบาหวาน ประกอบด้วย อาการ ปัจจัยเสี่ยง การวินิจฉัยโรค การรักษาโรค ภาวะแทรกซ้อน และการป้องกันโรค

4. ความเชื่อเกี่ยวกับโรคเบาหวาน หมายถึงความรู้สึกรับข้อเท็จจริงของโรคเบาหวาน ซึ่งมีผลต่อการปฏิบัติตนในการป้องกันโรคเบาหวานของกลุ่มเสี่ยง

5. กลุ่มเสี่ยงโรคเบาหวาน หมายถึงประชาชนที่มีอายุตั้งแต่ 35 ปีขึ้นไป ที่มีดัชนีมวลกาย ตั้งแต่ 25 กิโลกรัมต่อตารางเมตรขึ้นไป ไม่มีความผิดปกติใดๆเกี่ยวกับการได้ยิน การพูด การมองเห็น สามารถเข้าใจภาษาไทย ตลอดจนสนใจและเข้าร่วมกิจกรรมวิจัยตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงสิ้นสุดการวิจัยและอาศัยอยู่ในบ้านดินลาน หมู่ที่ 15 ตำบลท่าช้าง อำเภอบางกล่ำ จังหวัดสงขลา ในระหว่างวันที่ 29 มกราคม 2553 – 19 มีนาคม 2553

